

Barişıl Gsterilerden Silahlı atışmaya: Suriye İç Savaşı rneęi¹
From Peaceful Protests to an Armed Conflict: The Case of Syrian Civil War

Ayhan Sarı²

z

Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının bir uzantısı olarak 2011 yılında başlayan Suriye'deki gösteriler, kısa bir süre içerisinde önce silahlı bir çatışmaya, sonrasında da mezheplerin de müdahil olduğu etnik bir iç savaşa dönüşmüştür. İstanbül ve Gaziantep'te 41 Suriyeli mülteci ile yapılan mülakatlardan edinilen bulgular ve ikincil kaynaklar ışığında barişıl gösterilerin nasıl kanlı bir iç savaşa dönüştüğü incelenmiştir. Araştırma sonucunda Mart 2011 yılında Dara kentinde başlayan protestoların Arap Baharı'ndan etkilendiği, Suriyelilerin büyük çoğunluğunun bu gösterileri desteklediği anlaşılmaktadır. Bu gösterilerde daha fazla özgürlük, daha iyi yaşam standartları, baskıcı ve yozlaşmış rejimden kurtulma isteğinin ön planda olduğu görülmektedir. Halkın büyük çoğunluğunun karşısında olduğunu idrak eden Esad rejimi ise muhalefeti bölme, başta Aleviler olmak üzere Sünniler haricindeki azınlıkları kendi safına çekebilmek adına ordu ve şebbiha milis gleri vasıtasıyla şiddeti bir araç olarak kullanarak gösterileri silahlı bir atışmaya evirmek için abalamış ve başarıya ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, İ Savaş, Arap Baharı, Ayaklanma

Abstract

The insurgency in Syria, which started as an offset of Arap Spring in 2011, turned into an armed conflict in a short period and evolved into a full-scale ethnic conflict afterwards. The alteration from peaceful protests to civil war is investigated considering the findings acquired from the interviews conducted in İstanbl and Gaziantep with 41 Syrian refugees and secondary sources. The results indicate that the protesters were affected by the Arap Spring, and most of the Syrian population supported the insurgency. They opposed to the suppression and corruption of the regime and chanted for democracy and better living conditions. The

¹ Bu alışma yazarın doktora tezinden retilmiştir.

² Dr., ayhan9021@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8752-7205

Assad regime realized that most Syrians were against their rule and strived to divide the opposition and obtain the support of the Alawites and other minorities. For this purpose, the regime used violence via the military and the Shabbihas and were successful in their strategy.

Keywords: Syria, Civil War, Arab Spring, Insurgency.

Giriş

Halk ayaklanmaları tarihte sıkça tekrarlanan ve günümüze kadar farklı biçimlerde ortaya çıkmış ve güncelliğini koruyan bir olgudur. 2010 yılında Tunus'ta meydana gelen halk ayaklanması her ne kadar ilk bakışta baskı altında ezilen ve yoksullukla boğuşan bir halkın isyanı gibi gözükse de bölgede yaşanan zincirleme isyanın ilk adımı olması açısından da tarihte özgün yerini edinmiştir. Ruhsatsız sebze sattığı için güvenlik güçleriyle tartışan ve sonrasında kendisini yakarak Tunus'taki devrimin sembolü haline gelen Muhammed Buazizi ile başlayan ayaklanmalar, sonrasında önce Libya'ya akabinde Mısır'a ve oradan da 2011 yılında Suriye'ye sıçramıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları silsilesi her ülkede Tunus gibi barışçıl bir şekilde otoriter rejimin kilit figürlerinin ülkeden kaçması ve demokrasi ile sonuçlanmamıştır. Bazen Libya ve Mısır örneğinde olduğu gibi kısa sürede sonuçlanan silahlı çatışmalara evrilmiştir. Kimi zaman da Suriye örneğinde olduğu gibi yıllardır devam eden bir iç savaşa dönüşerek binlerce insanın hayatına ve milyonlarca insanın hem iç göç hem de dış göçe zorlanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmada Suriye iç savaşı Arap Baharı ile başlayan ve Ortadoğu bölgesine yayılan zincirleme halk ayaklanmalarının bir parçası olarak değerlendirilerek bu savaşın öncesi, barışçıl protestolar olarak ortaya çıkan ilk evresi ve süreç içerisinde nasıl kanlı bir iç savaşa dönüştüğü incelenmiştir. 2011 yılında başlayan ayaklanmaların Arap Baharı'ndan etkilenip etkilenmediği, ilk protestoların hangi sebeplerden ötürü meydana geldiği, Suriye halkını oluşturan farklı toplumsal yapıların bu gösterilere nasıl tepkiler verdiği, barışçıl gösterilerin 2011 yılından 2012 yılına geçilirken nasıl silahlı bir çatışmaya dönüştüğü incelenen konular arasındadır. Savaşın barışçıl gösteriler olarak başladığı ilk anlardan zaman içerisinde uğradığı dönüşümlere kadar olan süreç incelenerek 'barışçıl bir gösterinin nasıl kanlı bir çatışmaya dönüştüğü' sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Araştırma çerçevesinde 2019 yılında İstanbul ve Gaziantep'te yaşayan 41 Suriyeli mülteci ile mülakat yapılmış, ayrıca başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Suriye hakkında 2011 yılından günümüze kadar oluşturduğu raporlar ve diğer ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.*

Öncelikle Suriye'de 2011 yılında başlayan gösterilerin nerede ve nasıl başladığı ayrıntılarıyla incelenmiştir. Sonrasında bu gösterilerin Arap Baharı'ndan nasıl etkilendiği sorusuna ışık tutulmuştur. Akabinde Suriye halkının büyük oranda neden gösterileri desteklediği sorusu araştırılarak ayaklanmanın nasıl kısa bir süre içinde ülke geneline yayıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir sonraki

adımında protestoların ne gibi bir süreç sonucunda hangi dinamikler vasıtasıyla silahlı bir çatışmaya dönüştüğü araştırılmıştır. Çalışma genel bir değerlendirme içeren sonuç bölümüyle nihayete erdirilmiştir.

Arap Baharının Ayak İzleri: Dara Kentindeki İlk Ayaklanma

Suriye’de iç savaşa dönüşen protestoların altında yatan sebepleri ve Suriye genelinde nasıl kısa bir zamanda oldukça yoğun bir destek bulduğu sorusunu incelemeyi önce gösterilerin fitilinin ateşlendiği Dara kentine odaklanılacaktır. Dara kentinde başlayan protestolar mülakata katılan bireylerin tamamı tarafından Suriye’deki ayaklanmanın ilk adımları olarak değerlendirilmektedir. Arap Baharı ve Suriye’deki ayaklanmalar arasındaki ilişkiyi anlamlandırabilmek adına Dara kentinde meydana gelen olayların incelenmesi gerekmektedir. Bir katılımcı, Arap Baharı ve Suriye’de yaşanan ayaklanmalar arasındaki ilişkiyi değerlendirirken Suriye’deki insanların 1970’lerden itibaren büyük bir baskı altında yaşamak zorunda kaldıklarını, duvarların dahi kulakları olabileceğini düşünecek kadar mevcut rejimden ve istihbarat birimlerinden korktuklarını fakat Arap Baharı’nın oluşturduğu yeni dalga ile bu korkularını yenip rejime karşı ayaklanabildiklerini anlatmaktadır (Zübeyr, Mülakat, 30 Haziran 2019).

Arap Baharı’nın Suriye’de yaşanan protestoları etkilediği sonucuna varabilmek adına elde edilebilecek en güvenilir delilleri Dara kentinde yaşanan olaylar barındırmaktadır. Dara kentinde meydana gelen olaylar katılımcılara sorulduğunda verilen cevapların tamamı bir duvar yazısında birleşmektedir. Katılımcıların birçoğunun anlattığına göre (Sefer, Mülakat, 29 Temmuz 2019; Esved, Mülakat, 26 Temmuz 2019; Salih & Musa, Mülakat, 5 Mayıs 2019), Hüsnü Mübarek’in Mısır’da devrilmesi akabinde telefon görüşmesi gerçekleştiren iki kadın, Mısır’da yaşanan olayları konuştuktan sonra ‘sıra bizimkide’ anlamında bir yorumda bulunmuş ve bu görüşmelerini dinleyen istihbarat birimleri bu iki kadını gözaltına almıştır. Gözaltına alınan kadınların saçları sıfıra vurularak serbest bırakılmıştır. Kadınlara yapılan bu muamele sonrasında tepkilerini dile getirmek isteyen, içlerinde bu kadınların da akrabaları olmak üzere bulunan 15 kadar genç okullarının duvarlarına ‘ey doktor sıra sende’ yazmış ve Mısır’daki Hüsnü Mübarek’ten sonra devrilme sırasının kendisi de bir doktor olan Beşar Esad’da olduğunu ima etmişlerdir:

Resim 1: ‘Ey doktor sıra sende’.

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-halk-ayaklanmalarinin-fitalini-atesleyen-genc-aaya-konustu/1088452>

Zamanın Dara Valisi ve aynı zamanda Beşar Esad’ın kuzeni olan Rami Makhlof, duvar yazısına karşı bir reaksiyon olarak 15 genci tutuklamıştır. Bölgenin önde gelen insanları ve aşiret reisleri bir araya gelerek valinin yanına gitmiş ve çocukların serbest bırakılmasını talep etmişlerdir. Vali Makhlof, çocukların serbest bırakılmasını talep eden insanlara evlerine dönmelerini ve kendilerine yeni çocuklar yapmalarını tavsiye etmiş ve devamında eğer kendileri çocuk yapmaktan acizlerse adamlarını eşlerinin yanına yollayabileceğini söylemiştir. Bu ağır hakaretin akabinde çocuklarının serbest bırakılması için valinin yanına gelen insanlar sarıklarını çıkartarak valinin ofisinde bırakmış ve böylece kendi kültürlerince valinin yönetimine savaş açtıklarını ilan etmişlerdir. Dara kentinde Mart 2011 yılında protestolar, bu olaylar silsilesi akabinde başlamıştır. Mülakata katılan insanların ekseriyetinin anlattığı ve protestoların ilk adımı olarak gösterdiği bu olay, ikincil kaynaklar tarafından da tasdik edilmektedir (Leenders, 2012; Pearlman, 2016a; UNHRC 2011). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu (*United Nations Human Rights Commission-UNHRC*) 2011 yılında hazırladığı bir raporda Dara’da yaşanan olayları şu şekilde özetlemiştir: ‘*Barışçıl protestolar Mart ayının ortalarında devlet binalarına duvar yazıları yazan bir grup çocuğun tutuklanması ve işkence görmelerine tepki olarak Dara kentinde başlamıştır. Rejim kuvvetlerinin barışçıl gösterilere sert bir şekilde bastırması, bir cenaze merasimine katılanlara ateş etmesi sonucunda Dara’daki protestoculara destek olmak adına Şam, Humus ve İdlib’de gösteriler meydana gelmiştir* (UNHRC, 2011, s. 8).’

Gösterilerin Dara’da ne şekilde başladığı ve sonrasında ülke geneline yayıldığı, protestocuların direk veya dolaylı bir şekilde Arap Baharı’ndan etkilendiklerine işaret etmektedir. Arap Baharı’nın katalizör etkisi sadece mülakata katılan insanlarca değil, diğer bilimsel çalışmalarca da kabul gören bir olgudur (Hinnebusch, 2012; No 108, 2011). Suriyeliler Arap Baharı’ndan etkilenmiş ve diğer ülkelerde yaşanan değişimlerin bir benzerinin kendi ülkelerinde gerçekleşmesi ümidiyle gösterilere katılmıştır (Droz-Vincent, 2014; Nasser, 2013). Bundan dolayı birçok araştırmacı Suriye iç savaşını incelerken olayları yaşananların Arap Baharı’nın bir uzantısı olarak görmekte ve değerlendirmelerini bu yönde şekillendirmektedirler (Abbas, 2011; Leenders, 2013). Sonuç olarak Suriye’de iç savaşa dönüşen barışçıl protestoları tetikleyici unsurun Arap Baharı olduğu görülmektedir. Bir sonraki bölümde Dara kentinde başlayan protestolara neden Suriye halkının çok kısa bir süre içinde karşılık verdiği ve barışçıl gösterilerin ülke geneline yayılma ve geniş halk kitleleri tarafından desteklenme sebepleri incelenmektedir.

Suriyeliler Neden Ayaklandı?

Suriyelilerin neden ayaklandığını mülakatlardan edinilen bilgiler ve ikincil kaynaklar ışığında detaylı bir şekilde incelemeye önce Gurr’un ‘insanlar neden ayaklanır’ sorusuna cevap aradığı eserinde öne sürdüğü ‘göreceli yoksunluk’ teorisine değinmek, yaşanan olaylara genel bir çerçeve çizme babında faydalı olacaktır. Gurr, göreceli yoksulluğu şöyle tanımlamaktadır: ‘*göreceli yoksulluk, insanların fayda beklentileri ile fayda kapasiteleri arasındaki çelişkidir...Sosyal şartlar insanların beklentilerini yükseltirken imkanlarını da aynı oranda arttıramıyorsa, insanların memnuniyetsizlikleri yoğunlaşır*’ (Gurr, 1970, s. 13). Gurr, bu memnuniyetsizlikten yola çıkarak siyasal şiddetin üç aşaması olduğunu iddia eder. İlk adım, memnuniyetsizliğin ortaya çıkışıdır. İkinci adım, memnuniyetsizliğin siyasallaştırılmasıdır. Son adım ise siyasal aletlere ve araçlara karşı harekete geçmektir (Gurr, 1970, ss. 12-13).

Suriye vakasına geri dönersek, aşağıda detaylı bir şekilde anlatılacağı üzere, halkın mevcut durumdan hoşnut olmadığı açıktır. Fakat asıl önemli soru, Suriye’de 1980’lerden bu yana devam etmekte olan baskıcı rejime neden şimdi (2011 yılında) isyan edildiği, yani Gurr’un teorisindeki ikinci adımının Suriye özelinde açıklanmasıdır. Yukarıdaki bölümde açıklandığı üzere, Suriye’deki gösterileri tetikleyici unsurun Arap Baharı olduğu görülmüştür ve insanlar Arap Baharı’nın estirdiği özgürlük ve demokrasi rüzgarından etkilenmiştir. Bunların altında yatan sebeplerin ne olduğu, insanların memnuniyetsizliğinin neden kaynaklandığı sorusu araştırılması gereken bir diğer önemli unsurdur. Bu çalışma çerçevesinde yapılan mülakatlar sonucunda insanların özgürlüklerinin kısıtlanması, yoksulluk, yolsuzluk, siyasal ve sosyal baskı, ayrımcılık ve yetersiz yerel hizmetler Suriyeli insanların rahatsızlıklarının başlıca sebepleri arasında yer almaktadır.

Yolsuzluk ve baskı, mülakata katılan insanların en fazla öne sürdüğü sebeplerin başında gelmektedir. Bir katılımcı, Suriye'nin petrol kaynakları olmasına rağmen Esad rejimi haricinde halkın bu zenginliklerden faydalanamadığını iddia etmekte ve rüşvet ile adam kayırmacılığın ülkede çok yaygın olduğunu söylemektedir (Esved, Mülakat, 26 Temmuz 2019). Başka bir katılımcı ülkede yaşanan yolsuzluğu tasvir edebilmek adına rejimi mafya örgütüne benzetmekte ve yolsuzluk ile baskıyı protestoların iki ana sebebi olarak öne sürmektedir (Hamza, Mülakat, 19 Temmuz 2019).

Protestoların altında yatan sebepler ile ilgili katılımcılara sorulan sorulara verilen cevaplarda yolsuzluk ve baskıyı takip eden diğer ana sebeplerden bir tanesi olarak yoksulluk ön plana çıkmaktadır. Kötü yaşam koşulları, işsizlik ve bozuk ekonomi insanları ayaklanmaya sevk etmiştir (Sefer, Mülakat, 29 Temmuz 2019). Toplu taşıma, çöp toplama vb. yerel hizmetlerin dışarıdan bakıldığında ilk aşamada basit gibi gözükse fakat yerel halkın yaşam koşullarını aşırı bir biçimde olumsuz manada etkileyen hizmetlerin eksikliği de insanların sabırlarını taşıran bir başka unsurdur (Talha, Mülakat, 14 Mayıs 2019; Kemal, Mülakat, 7 Haziran 2019).

Yolsuzluk, yoksulluk, baskı ve özgürlük talebinin protestoların altında yatan ana sebepler olduğuna dair bulgular ikincil kaynaklarca da desteklenmektedir. Diğer araştırmacılara göre de göstericilerin ana taleplerinden bir tanesi ve değiştirmek istedikleri unsurların başında gelen temel nedenlerden biri siyasal özgürlük talebidir (Droz-Vincent, 2014; Editors, 2011; İsmail, 2011). Sadece baskı altında olan Sünniler değil, Suriye toplumunu oluşturan diğer etnik kimlikler olan Aleviler, Hristiyanlar, Dürzüler ve İsmaililer de gösterileri desteklemiş, Esad rejiminden duydukları rahatsızlıkları dile getirmiş (Stolleis, 2015; No 108, 2011) ve demokrasi taleplerini gösterilerde açık bir biçimde attıkları sloganlarla belirtmiştir (Corstange & York, 2018). Rejimin toplum üzerinde kurduğu baskı da diğer çalışmalar tarafından tespit edilen ve protestoların ortaya çıkma sebepleri arasında gösterilen unsurlar arasında yer almaktadır (Pearlman, 2016b; SCPR, 2014). Kısacası, siyasal hakların ve insan haklarının Suriyelilerin ülke genelinde gösterilere büyük ilgi göstermesinin ana nedenleri arasında yer aldığı görülmektedir (İsmail, 2011, s. 542).

Mülakatlarda ön plana çıkan kötü ekonomik şartlar ve işsizlik konusu da ikincil kaynaklarca desteklenmekte ve 2011 yılında başlayan gösterilerin altında yatan sebepler arasında öne sürülmektedir. Özellikle Beşar Esad'ın 2000'li yıllarda göreve geldikten sonra başlattığı modernleşme hareketleri, tüccarlar, iş insanları ve zenginlerin lehine sonuçlar doğururken halkın ekonomik olarak alt tabakasında yer alan Suriyelilerin aleyhine olmuş ve ülkedeki ekonomik eşitsizliği körüklemiştir (Droz-Vincent, 2014, s. 35; No 108, 2011, ss. i-ii). Ekonomik koşulların özellikle alt sınıflar için giderek kötüleşmesi ve sınıflar arası eşitsizliğin artışı, insanların gösterilere olan desteğini arttırmıştır (Hinnebusch, 2012, s. 107; Nasser vd., 2013, s. 10).

Suriyelilerin 2011 yılında başlayan gösterilere verdiği kuvvetli desteğin altında yatan nedenlerin araştırılmasını bitirmeden önce, son olarak ülkede yaşanan mezhepsel ayrımcılığa değinmek ve bu ayrımcılığın gösterilerin çıkış sebepleri arasında olup olmadığının tartışılması gerekmektedir. Bu konuda mülakattan edinilen bilgilerin çoğunluğu, gösterilerin ilk aşamasında yukarıda belirtilen nedenlerin etkili olduğuna ve Sünniler ile Aleviler arasında yaşanan ayrımın, Sünnilerin uzun yıllar boyunca rejim tarafından ayrımcılığa maruz bırakılmasının, büyük bir rol oynamadığına işaret etmektedir (Sefer, Mülakat, 29 Temmuz 2019; Halid, Mülakat, 19 Temmuz 2019; Halil & Harun, Mülakat, 25 Temmuz 2019). Sünniler ile Aleviler arasında var olagelen ayrımcılıklar sorulduğunda, bunların en başında gelen ayrımcılık türünün devletin askeriye ve bürokrasi gibi önemli pozisyonlarının çoğunlukla Alevilerce doldurulmasıyla ve Sünnilerin bu pozisyonlardan sistematik bir şekilde uzak tutulması ile ilgilidir (Enes & Malik, Mülakat, 23 Temmuz 2019). Bir diğer önemli mesele de, Aleviler devlet ile olan işlerini devlet içerisinde yer alan diğer Aleviler vasıtasıyla rahat bir biçimde çözebilirken, Sünnilerin benzer problemlerini çözmekte önemli sorunlar yaşamasıdır (Ahmet & Ali, Mülakat, 19 Temmuz 2019).

Katılımcıların büyük çoğunluğu ülkede Alevilere ayrıcalık tanındığı ve Sünnilerin çeşitli ayrımcılık türlerine maruz kaldığını belirtmekle beraber, bunların protestoların çıkma sebepleri arasında olduğu fikrine katılmamaktadır (Cerrah, Mülakat, 3 Temmuz 2019; Hamza, Mülakat, 19 Temmuz 2019; Osman, Mülakat, 22 Temmuz 2019). Bazı Sünni katılımcılar savaş öncesinde birçok Alevi arkadaşları ve komşuları olduğunu belirtirken (Kemal, Mülakat, 6 Haziran 2019; Zübeyr, Mülakat, 30 Haziran 2019), başka Sünni katılımcılar da 2011 yılında başlayan olaylar öncesinde Alevi ve Sünniler arasında evliliklerin ülke genelinde yaygın olduğunu dile getirmektedir (Harun, Mülakat, 25 Temmuz 2019). Mülakatlarda edinilen bu bulgular ikincil kaynaklar ışığında incelendiğinde, literatürde iki farklı görüşün olduğu görülmekte ve bazı araştırmacılar mezhepsel ayrımcılığı protestoların çıkış sebepleri arasında göstermezken, diğerleri bunun 2011 yılında başlayan ayaklanmanın nedenleri arasında saymaktadır.

Bir grup görüş, mülakatlarda edinilen bulguları desteklemekte ve demokrasi taleplerini, artan sosyo-ekonomik eşitsizlikleri, kötü ekonomik koşulları ve rejimin baskıcı tutumunu protestoların çıkış sebepleri arasında zikretmektedir (Corstange & York, 2018, s. 443; Droz-Vincent, 2014, s. 33). Her ne kadar gösteriler esnasında mezhepsel ayrışma ile ilgili bazı emareler görülse de, göstericiler ısrarla bu iddiaları reddetmiş ve defaatle Suriye'nin birliği vurgusu yapmışlardır (İsmail, 2011, s. 543; Droz-Vincent, 2014, s. 46). Mezhepsel ayrışmanın protestoların çıkış sebepleri arasında yer almadığına dair savı destekleyen üç farklı bulgu vardır. Bunlardan birincisi ayaklanmanın çıkışından hemen önce ve sonrasında yapılan anket ve mülakatlardır. Örneğin, 2007-2010 yılları arasında bir çalışma, mezhepsel ayrımcılık ile ilgili çatışmaya varacak bir problem öngörmemektedir (Phillips, 2013, ss. 135-139; Paasche, 2011). Bunun yanı sıra, ayaklanmaların hemen akabinde yapılan birçok anket ve mülakat da

mezhepsel ayrımcılığın çatışmaların ilerleyen safhasında sorun teşkil etmeye başladığına dair ibareler içermektedir (UNHRC, 2013a, ss. 1&24; UNHRC, 2013b, s. 24; SCPR, 2014, s. 44).

Mezhepsel ayrımcılığın protestoların ilk aşamasında belirleyici bir rol oynamadığına dair ikinci kanıt olarak da, gösterilere sadece Sünnilerin değil, Alevi, Hristiyan, Kürt, İsmaili gibi diğer etnik kökenlere ve mezheplere sahip toplumsal grupların da destek vermesi gösterilebilir (Stolleis, 2015). Üçüncü kanıt olarak da protestoların Müslüman Kardeşlerin kuvvetli oldukları Şam ve Halep gibi şehirlerde değil, yukarıda da anlatıldığı üzere Arap Baharından etkilenen olaylar silsilesi sonucunda rejimle tarihsel olarak sıkı bağları bulunan Dara kentinde ortaya çıkışıdır (Crisis Group, No 108, 2011, s. 16). Sonuç olarak mülakatlardan elde edilen veriler ve konuyla ilgili literatürün ekseriyeti mezhepsel ayrımcılığın ayaklanmaların ortaya çıkmasında fazla etkili olmadığını öne sürmektedir. Bu görüşe bazı araştırmacılar şerh koymakta ve barışçıl gösterilerin silahlı bir çatışmaya dönüşmesi sonucunda iyiden iyiye derinleşen mezhepsel ayrımın ilk anlardan itibaren gösteriler üzerinde bir kara bulut gibi gezindiğini iddia etmektedirler (Stolleis, 2015, s. 42; No1 53, 2014, s. 11). Bu sebeple, bu görüşü yakın olan araştırmacılar Suriye’de başlayan gösterilerin ilk anından itibaren yarı-mezhepsel bir ayaklanma olduğunu iddia etmektedirler (Phillips, 2015, ss. 359-361). Sonuç olarak mezhepsel ayrılığın protestoların başlangıcında belirleyici bir role sahip olup olmadığını tam olarak kestirmek mümkün olmasa da, elde edilen verilerin ekseriyetinin mezhepsel ayrılığın ilk aşamalarda önemli bir değişken olmadığını işaret ettiğini belirtmek gerekmektedir.³

Barışçıl Protestolardan Silahlı Çatışmalara

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında Dara kentinde başlayan ve kısa bir süre içerisinde ülke geneline yayılan barışçıl gösteriler, Ağustos 2011 ile Ocak 2012 arasında silahlı bir çatışmaya dönüşmüştür (Phillips, 2015, s. 358). Özellikle 2012 yılından sonra çatışmalar şiddetlenerek Sünniler ve Aleviler arasında yaşanan etnik bir iç çatışmaya dönüşmüştür (Droz-Vincent, 2014, s. 54; Abbas, 2011; UNHRC, 2013a; UNHRC, 2013b). Suriye iç savaşı bu makalenin oluşturulduğu esnada hala devam etmekte olan bir çatışmadır.⁴ Barışçıl gösterilerin iç savaşa dönüşümünü incelemeden önce, iç savaş kavramını tanımlamak ve herhangi bir ülkede meydana gelen ayaklanmaların iç savaş olarak sınıflandırılabilmesi için hangi özelliklere haiz olması gerektiğini anlamak gerekmektedir.

³ Protestoların silahlı çatışmaya dönüştüğü 2012 yılının yaz aylarından itibaren mezhepsel ayrımcılık artan bir biçimde Suriye sahnesinde yerini almaya başlamış, hatta ilerleyen safhalarda tam manasıyla etnik bir iç savaşa evrilmiştir. Bu süreçte rejimin muhalefeti bölmek ve başta Aleviler olmak üzere Sünni olmayan azınlık gruplarını kendi safına çekmek adına etnik kimlikleri manipüle etmeyi tercih etmiş ve bu konuda başarılı olmuştur. Suriye’deki rejimin (elitlerin) etnik kimliklerin manipüle edilmesi süresince oynadığı rolü ve izlediği stratejileri detaylı bir şekilde incelemek için: Sarı, 2022.

⁴ Suriye iç savaşının detaylı bir kronolojisi için bakınız: Britannica T. E., 2020.

Bir ülkede yaşanan ayaklanmaların iç savaş olarak adlandırılabilmesi için çatışmaların egemen bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşmesi ve savaşan taraflardan bir tanesinin devlet, diğer tarafının da ufak bir parça da olsa o devletin sınırları içerisinde egemenlik iddiasında bulunan isyancıların olması gerekmektedir (Cederman & Vogt, 2017; Kalyvas, 2006). Bunun yanı sıra, çatışmalarda belli bir oranın üstünde kayıplar yaşanması da olayın tam manasıyla bir iç savaş olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı hususunda önemlidir. Söz gelimi, Sambanis'e göre (2004) bir ülkede yaşanan çatışmaların iç savaş olarak adlandırılabilmesi için çatışmalar sebebiyle ortaya çıkan can kaybının bir sene içerisinde 500'den fazla olması gerekmektedir.

Suriye'de yaşanan olaylara geri dönüp 2011 ile 2012 yılları arasındaki geçiş sürecine odaklanıldığında, Mart 2011 ile Ocak 2012 tarihleri arasında rejimin verdiği bilgilere göre 2.493 sivil, 1.345 asker hayatını kaybetmiştir. Yerel örgütlerin verdiği bilgiye göre ise Mart 2011 ile Şubat 2012 tarihleri arasında 6.399 sivil ve 1680 asker kaçağı hayatını kaybetmiştir (UNHRC, 2012). Suriye'deki 2012-2013 tarihleri arasında yaşanan gelişmelere odaklanan çalışmaların neredeyse tamamı barışçıl protestoların bir iç savaşa dönüştüğüne vurgu yapmaktadır (Droz-Vincent, 2014, s. 33). Gösterilerin amacı çatışmalar şiddetlendikçe, ölümler arttıkça değişmiş ve diktatörü devirmek için başlayan ayaklanma, giderek etnik bir iç savaşa dönüşmüştür (Byman, 2019). Protestoların iç çatışmaya dönüşmesiyle insanlar arasındaki sosyal güven şiddetli bir biçimde düşüşe geçmiştir (İsmail, 2017), Sünniler ve Aleviler arasında vuku bulan mezhepsel ayrışma giderek kuvvetlenmiş ve çatışmanın ana dinamiği haline gelmiştir (UNHRC, 2013a; UNHRC, 2013b; No 108, 2012; Nasser, 2013).

Barışçıl protestoların kısa bir süre içerisinde silahlı çatışmaya dönüşmesinin sebepleri incelendiğinde, mülakatlardan elde edilen sonuçlar ve ikincil kaynaklar aynı yönü işaret etmekte, Esad rejimini göstermektedir. Fearon ve Laitin'in (2000) etnik savaşların sebeplerini araştırdıkları öncü çalışmalarında siyasi elitlerin kendi siyasi ve maddi çıkarlarını maksimize edebilmek adına, etnik kimlikleri manipüle edebildiklerini iddia etmişlerdir.⁵ Suriye vakası incelendiğinde de rejimin barışçıl gösterileri baltalamak ve göstericileri/muhalefeti bölmek adına gösterileri militarize ettiği görülmektedir (Mustafa, Mülakat, 6 Haziran 2019). Rejimin ana stratejisinin Sünnileri yalnız bırakmak ve diğer azınlıkları kendi tarafına çekmek olduğu anlaşılmaktadır (Droz-Vincent, 2014, ss. 41-42). Rejim muhalefeti bölme ve başta Aleviler olmak üzere diğer azınlıkları kendi yanına çekme stratejisini uygulamada şiddeti bir araç olarak kullanmıştır. Şiddetin stratejik kullanımında iki unsur ön plana çıkmıştır.

⁵ Elitlerin manipülasyonu teorisini ve Suriye iç savaşındaki yansımalarını detaylı bir şekilde incelemek için yazarın 'How Ethnic Identity Changes During Civil War: The Case of Syria' isimli doktora tezine başvurulabilir.

Bunlardan birincisi rejimin kontrolünde olan muhaberat ve askeriyedir. İkinci araç ise sadece Alevi ve Şii nüfustan oluşan Şebbiha milis kuvvetleridir. Rejim kontrollü altında bulunan bu faktörler aracılığıyla Sünni köy ve kasabalara saldırı düzenlemiş, gösterilerde yüzlerce insanın ölmesine sebep olmuştur (Ahmet, Mülakat, 19 Temmuz 2019; Mahmud Osman, Mülakat, 18 Haziran 2019). Sonuç olarak rejim bu stratejisinde başarıya ulaşmış, bir taraftan Sünnileri silah yoluyla korkuturken, diğer taraftan da Alevileri, olası Sünni intikam saldırılarını hatırlatarak, kendine zorunlu bir şekilde bağlanmaya, rejimi desteklemeye itmiştir (Phillips, 2015, s. 369; Stolleis, 2015, s. 20). Özetle protestoların barışçıl gösteriler şeklinde devam etmesi halinde büyük ihtimalle rejime karşı muhalefet giderek güçlenecek ve rejimin kendisinin doğal müttefiki olarak gördüğü, başta Aleviler olmak üzere, azınlıklar artan bir biçimde muhaliflerin safına geçecekti. Bunun farkına varan rejim, gösterileri silahlı bir çatışmaya dönüştürerek kendi ömrünü uzatma yolunu seçmiştir (Hamza, Mülakat, 19 Temmuz 2019).

Suriye rejiminin barışçıl gösterileri kendi iktidar surelerini uzatmak adına silahlı bir çatışmaya çevirmesi ve muhalefeti bölerek ülkede mezhepsel ayrılıkları körüklemesi salt kendi stratejileri sonucunda gelişmemiş, harici faktörler de bu stratejinin zemin kazanmasında ve gelişmesinde önemli roller oynamıştır. Gösterilerin silahlı bir çatışmaya dönüşmeye başlamasında sonra başta Al Nusra, sonrasında IŞİD gibi örgütlerin Suriye sahnesinde boy göstermesi, rejimin özellikle Alevileri kendi saflarında savaşmaya ikna etmesini kolaylaştırmıştır (Droz-Vincent, 2014, ss. 55-56). Hizbullah, Al Nusra ve IŞİD'in çatışmalara müdahil olmasıyla birlikte olaylar giderek kanlı bir iç savaş hüviyetine bürünmüş ve mezhepsel ayrılık körüklenmiştir (UNHRC, 2014). İran ve Hizbullah'ın rejim saflarında savaşa müdahil olması, Suriye'deki Şii karşıtı algıyı yükseltmiştir (Crisis Group, No 128, 2012). Özellikle 2006 yılında İsrail ile Lübnan arasında yaşanan savaş esnasında gösterdiği başarılarından ötürü ismiyle müsemma bir şekilde Allah'ın askerleri olarak Suriyelilerce de övgüyle bahsedilen Hizbullah, kısa bir süre içerisinde 'şeytanın askerleri' olarak anılmaya başlanmıştır (Crisis Group, No 153, 2014). Sünnilerin büyük bölümü yaşanan çatışmaları Şii bloğunun Sünnileri yok etme planı olarak algılamıştır (Byman, 2019).

Benzer bir şekilde, IŞİD gibi radikal grupların ve diğer İslami grupların çatışmalarda ön plana çıkması azınlık mensuplarının görüşlerini değiştirmesinde etkili olmuştur (Stolleis, 2015, s. 22). Azınlık mensupları protestoları Katar ve Suudi Arabistan tarafından desteklenen ve radikal düşüncelerin Suriye'de hakimiyet kurmasını öngören bir kalkışma olarak algılamaya başlamış ve rejime desteğini bu sayede meşrulaştırmıştır (Crisis Group, No 143, 2013). Özellikle azınlıklara yönelik gerçekleştirilen bazı saldırılar sonucunda (UNHRC, 2017), azınlık mensuplarının tam da rejimin söylemleriyle desteklediği bir şekilde, Sünni çoğunluğun başa gelmesi halinde azınlıkları yok edeceği algısı güçlenmiştir (Crisis Group, No 128, 2012). Rejim de doğal olarak kendi söylemleriyle bire bir örtüşen bu durumu kullanmış ve hayatta kalma stratejisinin temelinde yer alan muhalefetle azınlıkların arasını açma ve azınlıkları kendi safına çekme stratejisini daha güçlü bir şekilde devam ettirmiştir (Droz-

Vincent, 2014, s. 55). Sonuç olarak Şii ve Sünni grup ve örgütlerin, İran, Suudi Arabistan ve Katar gibi devletlerin özellikle 2013 yılından sonra olaylara müdahil olması silahlı çatışmaya dönen barışçıl gösterilerin yıllarca devam edecek kanlı bir etnik savaşa dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Temel stratejisi gösterilere katılan muhalifleri bölmek ve azınlıkları yanına çekmek olan rejim de bu gelişmelerden ziyadesiyle faydalanmış ve kendi pozisyonunu güçlendirmeyi başarabilmiştir.

Sonuç

Tunus'ta bir seyyar satıcının kendisini yakmasıyla başlayan gelişmeler hiçbir uzmanın öngöremediği bir şekilde bölgesel bir halk isyanı silsilesine dönüşmüş ve Kuzey Afrika ve Ortadoğu başta olmak üzere geniş bir coğrafya üzerinde geri dönüşü olmayan değişimleri tetiklemiştir. Sırasıyla Tunus, Libya, Mısır ve son olarak da Suriye'de gerçekleşen halk ayaklanmaları ortaya çıkış sebepleri ile benzerlik gösterirken, süreç ve sonuç olarak birbirlerinden ayrılmıştır. Tunus'taki ayaklanmalar kısa bir süre içerisinde kanlı çatışmalara sahne olmadan eski rejimin tasfiyesi ve her ne kadar birçok problem barındırsa da demokratik bir rejime geçiş ile görece olumlu bir biçimde sonuçlanmıştır. Libya'da yaşanan halk ayaklanması kaotik bir süreç sonucunda Kaddafi'nin isyancılar tarafından öldürülmesiyle yeni bir evreye geçmiş ve sonrasında ülke fiili olarak iki grup arasında bölünmüştür. Libya'da hala barış tam olarak sağlanamamış, fiili olarak iki yönetimli sistem devam etmektedir. Mısır'da ilk aşamada Hüsnü Mübarek halk tarafından devrilmiş, yerine seçimleri kazanan Müslüman Kardeşlerin lideri Muhammed Mursi gelmiştir. Fakat kısa bir süre sonra bir ordu darbesiyle devrilen Mursi'nin yerine darbenin baş aktörü Sisi gelmiş ve Mısır'daki Arap Baharı net bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Arap Baharı'nın dördüncü ayağı olarak 2011 yılında Suriye'de halk Dara kentinden başlamak üzere ayaklanmıştır. Bu çalışmada elde edilen verilerin de işaret ettiği üzere Suriye halkının önemli bir çoğunluğu gösterilere katılmış ya da göstericileri desteklemiştir. Sadece Sünniler değil, başta Aleviler, Hristiyanlar, İsmaililer ve Dürzüler olmak üzere diğer azınlık mensupları da toplu bir şekilde olmasa da gösterileri desteklemiştir. Suriye halkının büyük çoğunluğu mevcut yönetimin baskıcı tutumundan, yolsuzluğun yaygınlığından, ekonominin kötü gidişatından ve yetersiz yerel hizmetlerden şikayetçi olmuş ve rejimin devrilmesi için ayaklanmıştır. Demokratik ve özgür bir yönetim biçimine geçiş talebiyle başlayan gösteriler zamanla biçim değiştirmiş ve giderek silahlı bir çatışmaya dönüşmüştür. 2012 yılına gelindiğinde silahlı çatışmanın izleri belirgin hale gelmiş ve barışçıl gösteriler kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür.

Rejimin hayatta kalabilme stratejisi kapsamında etnik kimlikleri manipüle ettiği ve muhalefeti bölmeyi hedeflediği saptanmıştır. Rejim, Sünnileri yalnızlaştırmak ve Aleviler ve diğer azınlıklarla aralarına bozmak amacıyla birtakım stratejiler gütmüştür. Bunların başında, ordu ve Şebbiha milisleri kullanılarak Sünnileri hedef alan saldırılar gelmektedir. Rejim şiddeti bir araç olarak kullanarak Sünnileri düşmanlaştırmış ve Alevileri de olası intikam saldırılarını bahane ederek kendi tarafına

çekmeyi başarmıştır. Bunların yanı sıra İran ve Hizbullah'ın rejim saflarında çatışmalara dahil olması Sünnileri korkutur ve kışkırtırken IŞİD ve Al Nusra gibi örgütlerin muhalefet kanadına katılması da Alevi ve diğer azınlıkları kışkırtmış ve korkutmuştur. Sonuç olarak Arap Baharı etkisiyle demokratik ve özgür bir ülke talebinde bulunan halk kitlelerinin başlattığı barışçıl gösteriler kısa bir süre içerisinde önce silahlı bir çatışmaya, sonrasında ise kanlı bir etnik iç savaşa dönüşmüştür.

Kaynakça

- Abbas, H. (2011, October 19). *The Dynamics of the Uprising in Syria*. Retrieved from Jadaliyya: <https://www.jadaliyya.com/Details/24524>
- Byman, D. (2019). *Road Warriors: Foreign Fighters in the Army of Jihad*. New York: Oxford University Press.
- Corstange, D., & York, E. A. (2018). Sectarian Framing in the Syrian CivilWar. *American Journal of Political Science*, 62(2), 441–455.
- Corstange, D., & York, E. A. (2018). Sectarian Framing in the Syrian CivilWar. *American Journal of Political Science*, 62(2), 441–455.
- Droz-Vincent, P. (2014). “State of Barbary” (Take Two): From the Arab Spring to the Return of Violence in Syria. *Middle East Journal*, 68(1), 33-58.
- Editors, M. (2011, October 8). *Syria's Torment*. Retrieved April 2020, from MERIP: <https://merip.org/2011/08/syrias-torment/>
- Fearon, J. D., & Laitin, D. D. (2000). Violence and the Social Construction of Ethnic Identity. *International Organization*, 845-877.
- Gurr, T. R. (1970). *Why Men Rebel*. New Jersey: Princeton University Press.
- HINNEBUSCH, R. (2012). Syria: from 'authoritarian upgrading' to revolution? *International Affairs*, 88(1), 95-113.
- Ismail, R., Jebaie, J., Mehchy, Z., & Nasser, R. (2017). *The Conflict Impact on Social Capital: Social Degradation in Syria*. Damascus: Syrian Center for Policy Research.
- Ismail, S. (2011). The Syrian Uprising: Imagining and Performing the Nation. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 11(3), 538-549.
- KALYVAS, S. N. (2006). *The Logic of Violence in Civil War*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Leenders, R. (2012). Collective Action and Mobilization in Dar'a: An Anatomy of the Onset of Syria's Popular Uprising. *Mobilization: An International Journal*, 17(4), 419-434.

- Leenders, R. (2013). Social Movement Theory and the Onset of the Popular Uprising in Syria. *Arab Studies Quarterly*, 35(3), 273-289.
- Nasser, R., Mehchy, Z., & Ismail, K. A. (2013). *Socioeconomic Roots and Impacts of the Syrian Crisis*. Damascus: The Syrian Center for Policy Research.
- No108. (2011). *Popular Protest in North Africa and the Middle East (VI): The Syrian People's Slow-motion Revolution*. Damascus/Brussels: International Crises Group.
- No128. (2012). *Syria's Mutating Conflict*. Damascus/Brussels: International Crises Group.
- No143. (2013). *Syria's Metastasising Conflicts*. Damascus/Cairo/Brussels: International Crises Group.
- No153. (2014). *Lebanon's Hizbollah Turns Eastward to Syria*. Beirut/Brussels: International Crises Group.
- PAASCHE, E. (2011). Iraqi refugees in a Damascus suburb: Carriers of sectarian conflict? *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, 5(2), 247-262.
- PEARLMAN, W. (2016a). Moral Identity and Protest Cascades in Syria. *British Journal of Political Science*, 48, 877-901.
- Pearlman, W. (2016b). Narratives of Fear in Syria. *Perspectives on Politics*, 14(1), 21-37.
- Phillips, C. (2013). *Everyday Arab Identity*. London: Routledge.
- Phillips, C. (2015). Sectarianism and conflict in Syria. *Third World Quarterly*, 36(2), 357-376.
- Sambanis, N. (2004). What Is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an Operational Definition. *The Journal of Conflict Resolution*, 814-858.
- Sarı, A. (2022). *How Ethnic Identities Changes During Civil War: The Case of Syrian Civil War* (Yayınlanmamış doktora tezi). Freie Üniversitesi Berlin, Berlin.
- SCPR. (2014). *Syria Squandering Humanity: Socioeconomic Monitoring Report on Syria*. Damascus: Syrian Centre for Policy Research.
- Stolleis, F. (2015). *Playing the Sectarian Card Identities and Affiliations of Local Communities in Syria*. Beirut: Friedrich Ebert Stiftung.
- UNHRC. (2011). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Geneva: United Nations Human Rights Council
- UNHRC. (2012). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Geneva: United Nations Human Rights Council
- UNHRC. (2013a). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Geneva: United Nations Human Rights Council

UNHRC. (2013b). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Geneva: United Nations Human Rights Council

UNHRC. (2014). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Geneva: United Nations Human Rights Council

UNHRC. (2017). *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*. Geneva: United Nations Human Rights Council

* Mülakatlar Türkiye’de iki farklı ilde (Gaziantep ve İstanbul) 24 farklı ortamda toplam 41 kişiyle, 2019 yılında Haziran ve Temmuz aylarında gerçekleştirilmiştir. Mülakatlardan bir kısmı bire bir yapılırken, bir kısmı da iki üç kişilik gruplar ile yapılmıştır. Mülakata katılacak insanlar ikisi Suriyeli, ikisi Türk olmak üzere dört aracı vasıtasıyla seçilmiş ve bulunmuştur. Aracılar vasıtasıyla bulunan insanlar sonrasında ‘snow ball’ tekniğinden faydalanılarak katılımcı çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. İç savaş şartları sebebiyle araştırmacının Suriye’deki farklı şehirlere gitme olanağı bulunmadığı ve Suriyeliler yoğun bir biçimde iç ve dış göç nedeniyle demografik olarak dağıldığı için temsili bir örnekleme oluşturulamamıştır. Fakat şartlar dahilinde olabildiğince farklı görüşte, eğitim ve ekonomik seviyede ve siyasi görüşte insanlar ile görüşmeler yapılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların yaşları 22 ile 61 arasında değişiklik göstermiştir. Kadınlar ile kültürel ve dini saikler sebebiyle görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Suriye’nin Şam ve Halep kentinden göç etmişlerdir. Katılımcıların arasında eski isyancı lideri, tüccar, okul müdürü, farklı mesleki gruplara mensup işçiler, öğrenciler ve akademisyenler bulunmaktadır. Katılımcılardan, özellikle işçi sınıfına mensup ve ekonomik olarak alt gelir grubuna dahil kimseler ayaklanmaları ve protestoları destekleyip Esad rejimi karşıtı bir pozisyon alırken, tüccarların ve üst gelir grubuna sahip kişilerin önemli çoğunluğu protestoları ve muhalefeti desteklemediklerini belirtmişlerdir. Çalışma kapsamında Türkiye’de bulunmamaları sebebiyle Alevi ve diğer azınlık gruplarıyla görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Bu açık ikincil kaynaklar kullanılarak kapatılmaya çalışılmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun ve çalışmada atıfta bulunulan diğer raporların ve bilimsel çalışmaların diğer gruplar ile yaptığı mülakatlar ve anketler çalışmada kullanılmış ve elde edilen sonuçların güvenilirliği bu sayede artırılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara sorulan sorulara belli bir aşamadan sonra aynı cevapların verilmesi sonucunda daha fazla mülakat yapmaya gerek görülmemiş ve mülakatlar sonlandırılmıştır.